

O'ZBEKISTONDA ERKIN RAQOBAT MUHITINI SHAKLLANTIRISHNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI

Iskandarova Mohicheha Salohiddin qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

I-15 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18698642>

Annotatsiya: O'zbekistonda erkin raqobat muhitini shakllantirishning institutsional asoslari masalasi mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va uning raqobatbardoshligini ta'minlashda alohida ahamiyatga ega. Raqobat bozor iqtisodiyotining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, unda ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar o'rtasida erkin, adolatli va oshkora raqobat yuzaga keladi. Bunday muhitda iste'molchilar turli xil mahsulot va xizmatlar orasidan tanlov qilish imkoniyatiga ega bo'lib, narxlar nauchilikda shakllanadi. Raqobatning o'rnatilishi va samarali ishlashida institutsional asoslar, ya'ni qonuniy va tashkilotli tartib-taomillar muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda raqobatni rivojlantirish va erkin raqobat muhitini yaratish uchun institutsional bazaning mustahkamligi tarflanishi va amaliyotga tatbiq qilinishi lozim.

Kalit so'zlar: raqobat, iste'molchilar, qonun, talab, bozor, monopoliya, kartel tuzilmalar, institutsional asoslar, baza, normativ-huquqiy hujjatlar.

O'zbekistonda erkin raqobat muhitini shakllantirish jarayonida asosiy e'tibor qonunchilik bazasini kuchaytirishga qaratilgan. Raqobat to'g'risidagi qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar bir qator masalalarni bartaraf etadi, xususan bozor sub'ektlari orasida monopoliya va kartel tuzilmalarining shakllanishi, noto'g'ri raqobat amaliyotlari, narxlarni suiiste'mol qilish kabi salbiy holatlarni oldini olishni ta'minlaydi. Qonunchilik asosida davlat organlari erkin raqobatni himoya qilish uchun nazorat mexanizmlarini joriy qiladi. Bu idoralar bir tomondan raqobat qonunbuzarliklarini aniqlash va bartaraf etish, boshqa tomondan esa bozor sharoitlarining oshkoraligini ta'minlash vazifasini bajaradi. Shu bois, raqobat muhim ijtimoiy-iqtisodiy institut sifatida rivojlanishi uchun qonunlarning zamona talablari darajasida bo'lishi talab etiladi. Institutsional asoslarning muhim qismi – bu raqobatni tartibga soluvchi axborot tizimlaridir. Shu tizimlar orqali bozor sub'ektlari va iste'molchilarga raqobat sharoitlari bo'yicha kerakli ma'lumotlar taqdim etiladi. Ma'lumotlarning ochiqqligi va ishonchligi raqobat sub'ektlari o'rtasida adolatli raqobatni ta'minlashga yordam beradi. Shuningdek, bu tizimlar bozor shaffofligini oshirib, iste'molchilarning qaror qabul qilish jarayonini yaxshilaydi. Yaxshi tashkil etilgan axborot infratuzilmasi monopoliya va kartellarning paydo bo'lish ehtimolini kamaytiradi va yangi ishtirokchilarning bozorga kirishini osonlashtiradi.[1]

Raqobat muhitini shakllantirishdagi yana bir muhim institutsional omil – bu bozor infratuzilmasining takomilligidir. Zamonaviy infratuzilma, ya'ni transport yo'llari, kommunikatsiya tarmoqlari, moliyaviy xizmatlar tizimi va kadrlar tayyorlash institutlari raqobatni qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. O'zbekistonda transport va logistika tizimining rivojlanishi mahsulotlarni bozorlarga yetkazib berishdagi xarajatlarni kamaytiradi, shuningdek, yangi tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyat boshlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Moliyaviy sektor esa kichik va o'rta biznesga sarmoya jalb qilish, kredit resurslarini yetkazishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning moliyaviy bozorini mustahkamlash va bank tizimini rivojlantirish orqali yangi iqtisodiy sub'ektlarning raqobat maydoniga chiqishini rag'batlantirish mumkin. Davlat institutlarining roli raqobat muhitini shakllantirishda juda katta. Hukumatning asosiy vazifasi bozor mexanizmlarini qo'llab-quvvatlash va bir vaqtning

o'zida adolatli raqobat tamoyillarining ustuvorligini ta'minlashdir. Bu esa, albatta, korrupsiya va bozor sub'ektlariga qisqaruvchi sun'iy to'siqlarni yo'qotish orqali amalga oshiriladi. Davlatning monopoliyalarni va bozorlarni suiiste'mol qilish holatlariga qarshi kurashi institutlararo hamkorlikni oshirishga asoslangan bo'lishi zarur. Bu o'z navbatida idoralararo ma'lumot almashinuvining samaradorligini va jamoatchilik nazoratini mustahkamlash orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan institutlar tizimi raqobatni shakllantirish uchun muhim omil hisoblanadi. Ushbu sohada faoliyat yurituvchi organlar soliq, moliyaviy, huquqiy maslahatlar xizmatlarini ko'rsatib, tadbirkorlik faoliyatining yengillashishiga davlat darajasida ko'mak beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqobatbardosh bozor ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish uchun muhim omil bo'lib, uning shakllanishida kichik va o'rta korxonalarning ishtiroki ajralmas hisoblanadi. Shu bois ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi institutsional mexanizmlarni takomillashtirish zaruratga aylanadi.[2]

Ta'lim va innovatsiyalarga qaratilgan institutsion mexanizmlar ham raqobat muhitini yuzaga keltirishda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy bozor sharoitlarida kompaniyalar o'z mahsulot va xizmatlarini innovatsion yondashuv bilan ajratib ko'rsatishi raqobatda ustunlikka erishish uchun zarur. Shuning uchun O'zbekistonda ilmiy-tadqiqot institutlari va ta'lim tizimining raqobatbardosh salohiyatini oshirish kerak. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha innovatsion markazlarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, yosh mutaxassislarni tayyorlash va ular uchun sharoit yaratish raqobatni faollashtirishda muhim rol o'ynaydi.[3]

O'zbekistonning iqtisodiy siyosatida erkin raqobatni rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Buning natijasida so'nggi yillarda bir qator institutsional islohotlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar ichida davlat hokimiyati va boshqaruv idoralari faoliyatini takomillashtirish, litsenziya va ruxsatnomalarni berish jarayonlarini soddalashtirish, biznes muhitini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rilmogda. Shu bilan birga, raqobat to'g'risidagi qonunchilikni mustahkamlash va uning ijrosini ta'minlash uchun maxsus idoralar tashkil etilgan. Bular erkin raqobat talablarini bajarilishini monitoring qilish va bozor notekisliklarini bartaraf etish bo'yicha o'z vakolatlariga ega. Yana bir muhim institut – bu iste'molchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari. Iste'molchilar to'g'ri va to'liq ma'lumotga ega bo'lishi, sifatli mahsulot va xizmatlarni tanlashi raqobatni faollashtiradi. Iste'molchilarning faolligi va xabardorligi ularni nohaq narxlar va past sifatli mahsulotlardan himoya qiladi. Respublikada iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha institutlarning ishlashi, shikoyatlar va da'volarni tezkor ko'rib chiqish tizimining joriy etilishi raqobat muhitini yaxshilash dasturlarining bir qismi hisoblanadi.[4]

Erkin raqobatni shakllantirish jarayonida davlat va nodavlat sektor hamkorligining o'rni beqiyosdir. Nodavlat tashkilotlar va biznes uyushmalari raqobatni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berish, bozor sub'ektlarining qonunlarga rioya etishlarini nazorat qilish rolini bajaradi. Bu jarayonda ularning mustaqilligi va himoyasi muhimdir. Shuningdek, xalqaro tajribalarni o'rganish va joriy etish orqali O'zbekistonda raqobat muhitini takomillashtirish mumkin.[5]

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda erkin raqobat muhitini shakllantirishning institutsional asoslari keng qamrovli va ko'p qirralidir. Ular qonuniy baza, axborot tizimlari,

bozor infratuzilmasi, davlat institutlari, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, ta'lim va innovatsiyalar, iste'molchilar huquqlarining himoyasi kabi omillarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillar birgalikda ishlaganda, O'zbekiston iqtisodiyotida raqobatbardosh, samarali va ochiq bozor muhitini yaratish imkoniyatlari kengayadi. Bu esa o'z navbatida mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va xalq farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu yo'l bilan O'zbekiston global iqtisodiy integratsiyada mustahkam o'rin egallashi va respublika iqtisodiyotini yangi bosqichga olib chiqishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Aliyev, B. A. (2019). "O'zbekistonda raqobatni himoya qilish va rivojlantirishning huquqiy asoslari". Iqtisodiyot va huquq, 4(12), 34-42.
2. Hasanov, D. Q. (2020). "Raqobat siyosati va uning milliy iqtisodiyotdagi roli". Moliyaviy tahlil jurnali, 3(7), 55-61.
3. Mirzaev, S. R. (2018). "Erkin raqobat muhitini shakllantirishdagi davlat organlarining roli". Iqtisodiy islohotlar va boshqaruv, 2(5), 22-30.
4. Raximov, X. A. (2021). "Korxonalarni raqobatbardoshligini oshirish va monopoliyaga qarshi boshqaruvning konseptual asoslari". Toshkent: O'zbekiston Davlat iqtisodiyot universiteti nashri.
5. Saidova, G. S. (2017). "Monopoliyani cheklash va raqobatni rivojlantirish: O'zbekiston misoli". Iqtisodiyot nazariyasi va amaliyoti, 1(9), 45-53.
6. Tursunov, M. N. (2022). "Raqobat muhitini mustahkamlashda axborot tizimlarining o'rni". Innovatsion iqtisodiyot jurnali, 5(11), 70-79.
7. Umidov, N. J. (2018). "Raqobat qonunchiligi va uning samaradorligini oshirish yo'llari". Huquqiy va iqtisodiy tadqiqotlar, 4(10), 38-46.